

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРІЇВ

МИТЯЙ О. В.

аспірант

Умань

Розширене відтворення аграрного виробництва за ринкових умов є запорукою виконання суб'єктами господарювання зобов'язань перед кредиторами, їх функціонування на самофінансуванні та самоокупності. Природні фактори великою мірою впливають на процес аграрного виробництва, а натомість і на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання. Безперервність аграрного виробництва залежить від його специфічних особливостей, пов'язаних із характером відтворення, природно-кліматичних факторів, якості ґрунтів тощо. Внаслідок тісної взаємозалежності аграрного виробництва з природними умовами його економічні процеси суттєво різняться від інших суб'єктів господарювання національної економіки.

Постановка завдання – дослідити вплив на фінансові результати діяльності аграріїв специфічних особливостей аграрного виробництва.

Основним засобом, основою для функціонування аграрного виробництва його соціально-економічного розвитку є земля. Як основний фактор виробництва і предмет права власності вона є базисом сталого розвитку суб'єктів господарювання. Незважаючи на надто високу значущість земельних ресурсів для функціонування аграріїв, земельна реформа в Україні, яка досі триває, не вирішила покладених на неї завдань. Зокрема, не забезпечене раціональне використання та охорона земельних ресурсів, відтворення продуктивного потенціалу земель сільськогосподарського призначення. Земельні взаємовідносини вкрай заполітизовані. Це потребує формування нової парадигми землекористування в Україні – концепції сталого землекористування, здатної забезпечити нарощування аграріями обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, вирішення ними проблем, пов'язаних з поліпшенням екологічного стану земель, забезпечення продовольчої безпеки країни та підвищення прибутковості їх діяльності.

Процес аграрного виробництва різниться від інших суб'єктів господарювання, оскільки його діяльність має сезонний характер виробництва. Зокрема, впродовж року має місце сезонний розрив між затратами виробництва і виходом продукції. Нерівномірне надходження грошової виручки протягом року негативно впливає на їх фінансові результати та платоспроможність.

Ця особливість зумовлює сезонність виробництва не лише в аграрному виробництві, але і суміжних з ним галузях, що спеціалізуються на переробці продукції, що суттєво впливає на організацію їх праці (вищій рівень зайнятості працівників під час весняно-літніх польо-

вих робіт, ніж у зимовий період). З цим пов'язані також особливості реалізації продукції та надходження грошових коштів [1, с. 123 – 131].

Суттєвий вплив на дохідність суб'єктів аграрного виробництва мають перерви в періоді виробництва, які значно триваліші за періоди виробництва. Пояснюється це, головним чином, сезонністю виробництва даної галузі, у результаті чого авансування оборотних активів у процес виробництва здійснюється нерівномірно та на відносно тривалий час, а їх вивільнення з обороту – в порівняно короткі строки.

Для забезпечення безперервності процесу аграрного виробництва внаслідок нерівномірного надходження протягом року виручки від реалізації виникає потреба в створенні в окремі періоди року на тривалий період запасів матеріальних цінностей. Окремі елементи матеріальних ресурсів забезпечують подальшу потребу до нового врожаю (насіння, корми, підстилка) – в інших випадках (мінеральні добрива, отрутохімікати, гербіциди) накопичуються протягом року, але використовуються одноразово, внаслідок чого сільськогосподарські підприємства авансують грошові ресурси для їх накопичення. Без накопичення необхідних запасів не може бути забезпечена безперервність процесу відтворення. Їх надлишок чи нестача негативно впливає на процес виробництва і призводить до його уповільнення, додаткових витрат, пов'язаних з їх збереженням, що негативно впливає на фінансові результати суб'єктів господарювання. Розмір виробничих запасів їх структура, залежить від організації постачання, стану розрахунків, рівня інфляції тощо. Проведені дослідження свідчать, що авансування у виробничий процес грошових коштів і матеріальних ресурсів у першому півріччі суб'єктами господарювання Черкащини складає в межах 61,1% від їх річного обсягу в той час, як виручка від реалізації сільськогосподарської продукції складає лише 4,6% (табл. 1).

Такий стан призводить до пошуку альтернативних власним джерелам фінансування операційної діяльності. Як правило, такими джерелами виступають банківські кредити. У той же час, внаслідок світової фінансової кризи, через зростання відсоткових ставок за банківськими кредитами, обмеження пільгового механізму кредитування через відшкодування відсоткових ставок за кредит за рахунок бюджетних коштів, доступ до дешевих кредитних ресурсів аграріїв обмежений. Як свідчить практика, процес виробництва в основному забезпечується за рахунок власних фінансових ресурсів, що не виправдано ні теоретично, ні практично. фінансових ресурсів Органи місцевого самоврядування на в змозі надавати аграріям субсидії, субвенції внаслідок браку в них фінансових ресурсів, що негативно відображається не лише на процесі їх виробництва, але і результатах діяльності.

**Розподіл витрат і надходження виручки від реалізації між галузями виробництва аграріїв Черкаської області
(у середньому за 2007 – 2011 рр.),%**

Показник	Квартали року			
	I	II	III	IV
Рослинництво				
– затрати	1,9	42,1	47,1	8,9
– виручка від реалізації	0,3	4,3	71,8	23,6
Перевищення:				
А) затрат над виручкою	1,6	37,8	–	–
Б) виручки над затратами	–	–	24,7	14,7
Тваринництво				
– затрати	25,2	26,1	24,3	24,4
– виручка від реалізації	16,9	20,3	31,5	31,3
Перевищення:				
А) затрат над виручкою	8,3	5,8	–	–
Б) виручки над затратами	–	–	7,2	6,9
Інші галузі				
– затрати	10,2	10,5	40,4	38,9
– виручка від реалізації	5,9	7,2	56,3	30,6
Перевищення:				
А) затрат над виручкою	4,3	3,3	–	8,3
Б) виручки над затратами	–	–	15,9	–
Усього				
Перевищення:				
А) затрат над виручкою	14,2	46,9	–	–
Б) виручки над затратами	–	–	47,8	13,3

Джерело: розраховано з використанням даних Головного управління статистики у Черкаській області.

Для забезпечення безперервності процесу виробництва, зменшення впливу сезонності на процес виробництва перед аграріями поставлені завдання щодо забезпечення дієвості організаційно-економічних заходів, зокрема дотримання сівозмін, запровадження прогресивних технологій та науково обґрунтованої спеціалізації виробництва. За сучасних умов господарювання в суб'єктів господарювання аграрного виробництва Черкащини склалася вузька спеціалізація виробництва з переважним вирощуванням зернових і технічних культур. Вузька спеціалізація виробництва унеможливає дотримання аграріями агротехнічних вимог, оскільки основною їх метою є отримання прибутку якою ціною. Внаслідок цього, аграрії порушують агротехнічні вимоги, зокрема дотримання ними обґрунтованих сівозмін, внесення органічних та мінеральних добрив. Частка удобреної площі суб'єктами господарювання Черкащини мінеральними добривами складає в 2011 р. 63% проти 83% у 1990 році, а органічними добривами відповідно 3% і 18%.

Суттєвою особливістю аграрного виробництва є самозабезпечення для продовження такого виробничого циклу продукцією власного виробництва (табл. 2).

У внутрішньогосподарському обороті значну питому вагу займає продукція рослинництва. Її частка суб'єктів господарювання аграрного виробництва області в середньому за досліджуваний період складає більше як 26,7 %. Найбільшу питому вагу займають корми власного виробництва: сіно, силос, сінаж, від 62 до 70 %, зерно і картопля відповідно 37,1 і 46 %, овочі, зерно кукурудзи 10,7 до 26,3 %.

Із продукції тваринництва для внутрішньогосподарського обороту використовують молоко для випоювання телят і на громадське харчування – 23,1 %, м'ясо і сало – 21,7 %, мед для зимової підкорми бджіл – 28,2%.

За ринкових умов діяльність суб'єктів господарювання аграрної галузі характеризується тим, що процес аграрного виробництва більшою мірою опосередковується грошми. Внаслідок цього, зростає частка придбаних матеріальних цінностей промислового виробництва, які використовуються в сільському господарстві, що призводить до зростання витрат операційної діяльності, які безпосередньо впливають на фінансові результати діяльності аграріїв.

Відносно тривалий період вирощування рослин і тварин обумовлює більш тривалий кругообіг засобів аграрного виробництва. Аналіз проведених досліджень

Використання продукції рослинництва і тваринництва для внутрішнього споживання в суб'єктах аграрного виробництва Черкаської області в середньому за 2007 – 2011 рр., млн грн

Види продукції	Усі категорії суб'єктів господарювання аграрної галузі						
	залишок продукції на 1 січня 2006 р.	отримано продукції за 2006 р.	всього залишку із надходженням	Використано по собівартості		залишок на 01.01.2010 р.	питома вага внутрігосподарського споживання, %
				для реалізації	для внутрігосподарського споживання		
Продукція рослинництва, усього	170,3	456,0	626,5	329,4	172,3	137,8	25,4
У тому числі:							
Пшениця	42,9	24,6	67,5	17,0	22,2	28,2	32,9
Горох	4,9	27,2	32,1	15,7	10,5	5,9	32,8
Гречка	3,3	8,8	12,1	8,6	0,4	3,1	3,2
Ячмінь	18,6	119,9	138,6	102,6	16,1	19,9	11,6
Кукурудза на зерно	28,9	141,8	170,7	116,9	37,1	16,8	21,7
Соя	4,7	12,9	17,6	9,4	2,3	5,9	13,3
Соняшник	8,5	67,9	76,4	56,8	14,8	4,8	19,4
Картопля	0,9	1,2	2,1	0,4	0,1	1,6	6,3
Овочі	2,3	0,5	2,9	0,3	0,4	2,2	13,6
Силос, сінаж	55,3	51,2	106,5	1,7	68,4	49,4	64,2
Продукція тваринництва, усього	1,4	148,1	149,5	113,0	34,7	1,8	23,2
Молоко	0,7	140,8	141,4	108,3	32,6	0,5	23,1
Мед бджолиний	0,4	4,7	5,1	2,7	1,4	0,9	28,2
М'ясо і сало	0,3	2,6	3,0	2,0	0,7	0,4	21,7
Уся продукція	171,7	604,1	776	442,4	207,0	139,6	26,7

Джерело: розраховано з використанням даних Головного управління статистики у Черкаській області.

свідчить, що суб'єкти аграрного виробництва Черкащини для вирощування зокрема, зерна озимих культур в середньому (із дня їх посіву і до збирання урожаю) витрачають 292 дні, ярих – 125 – 135 днів, для вирощування цукрових буряків – 175 днів. Тривалим є кругообіг в тваринництві, де виробничий цикл вимірюється роками. Тільки в молочному тваринництві він становить від 2 до 2,5 років.

Ці аргументи при дослідженні впливу процесу виробництва на дохідність аграріїв мають важливе значення, оскільки впливають не лише на тривалість виробничого процесу, але і завершення одного кругообігу і початок іншого.

Мінімізація впливу виробничого процесу на дохідність аграріїв за сучасних умов досягається шляхом регулювання тривалості вкладень, науково обґрунтованого авансування оборотних активів у виробничий процес, створення їх залишків в межах нормативів, маркетингові дослідження збуту продукції тощо.

На фінансові результати діяльності аграріїв негативний вплив має державне регулювання аграрного ринку, що призводить до ускладнення зі збутом готової продукції. Суб'єкти аграрного виробництва, що спеціалізуються на вирощуванні зернових, отримуючи високі врожаї мають проблеми щодо забезпечення їх складськими приміщеннями, елеваторами, транспортуванням продукції в порти для її подальшої реалізації на експорт. Елеватори за таких умов необґрунтовано збільшують ціни на свої послуги. Обслуговування високих врожаїв зернових, потребує значних інвестицій для будівництва нових потужних елеваторів, здатних забезпечити їх збереження.

У 2011 р. проблема збуту зернової продукції загострилася внаслідок встановлення Кабінетом Міністрів України квоти на її експорт за межі митного кордону України. Таке рішення суперечить умовам членства України в СОТ, негативно впливає на безперервність процесу виробництва. Внаслідок цього порушується виробничий цикл аграрного виробництва, що призводить до фінансових втрат аграріїв.

Мінімізувати фінансові втрати на стадії збуту продукції можливо шляхом відміни державного регулювання аграрного ринку. На державному рівні через заготівельні організації має бути створений продовольчий запас сільськогосподарської продукції, здатний забезпечити продовольчу безпеку країни, мінімізувати вплив імпортової продукції на аграрний ринок країни. Крім того, аграрії скорення процесу реалізації продукції можуть вирішити шляхом здійснення реалізації сільськогосподарської продукції та продукції її переробки з мінімальними торговими націнками через мережу власних торгівельних закладів, зберігаючи при цьому умови оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком та застосування спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість.

Величина необхідних матеріальних цінностей для підтримки безперервності процесу аграрного виробництва залежить від багатьох факторів: близькість до ринків постачання, на яких здійснюються придбання матеріальних цінностей та збут готової продукції; наявності транспорту тощо. Ці фактори визначають їх потребу та тривалість часу на який повинні авансуватися оборотні засоби у виробництво.

Умови виробництва кожної галузі матеріального виробництва призводять і до різної структури виробничих затрат. Структура виробничих затрат в суб'єктах аграрного виробництва Черкащини в середньому за 2007 – 2011 рр. представлена в *табл. 3*.

клад, потреба в засобах для утворення запасів кормів і їх поповнення протягом року складає 68,9% від всіх витрат суб'єктів аграрного виробництва. У рослинництві потреба в засобах для утворення запасів насіння, мінеральних добрив, отрутохімікатів займає в різні роки від 33,7% до 51,5%. Це і визначає першочергове авансування в процес виробництва матеріальних цінностей для забезпечення безперервності виробництва. Визначення розмірів і дотримання пропорцій між матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами є необхідною умовою процесу розширеного відтворення.

Мінімізувати вплив затрат на процес аграрного виробництва можливо шляхом відновлення нормативно-чекової системи планування, обліку і контролю затрат на виробництво із застосуванням внутрішньогосподарських чеків. Слід відмітити, що Черкащина була свого роду флагманом в застосуванні цієї системи в аграрному виробництві до 1990 року. Підприємства при запровадженні чекової системи мали змогу здійснювати оперативний контроль безпосередньо на виробництві за станом фінансових, трудових і матеріальних ресурсів, що позитивно впливало на економію витрат, зростання дохідності їх діяльності. Відновлення нормативно-чекової системи сприятиме більш ефективному використанню ресурсів, авансованих у виробничий процес, забезпечить прискорення кругообігу, посилення госпрозрахункових методів господарювання. У кінцевому результаті це дасть змогу на макрорівні науково обґрунтовано визначати планову по-

Таблиця 3

Затрати на виробництво сільськогосподарської продукції суб'єктів аграрного виробництва Черкаської області (у середньому за 2007 – 2011 рр.)

Показники	Всього, млн грн		У т. ч. в галузях виробництва, млн грн			
	сума	%	рослинництво		тваринництво	
			сума	%	сума	%
<i>Усі категорії господарювання аграрної галузі</i>						
Насіння	116,6	11,11	116,6	19,45	–	–
Мінеральні добрива	83,5	7,96	83,5	13,92	–	–
Паливо і мастильні матеріали	127,4	12,15	104,3	17,39	23,1	5,14
Корми	309,4	29,51	–	–	309,4	68,85
Поточний ремонт	69,9	6,67	50,6	8,44	19,3	4,31
Орендна плата	115,6	11,02	113,9	19,00	1,7	0,38
Оплата праці	170,7	16,27	93,1	15,53	77,6	17,27
Відрахування на оплату праці	5,7	0,52	3,4	0,56	2,3	0,46
Інші матеріальні затрати	50,3	4,79	34,2	5,71	16,1	3,59
Разом	1049,1	100,00	599,6	100,00	449,5	100,00

Джерело: розраховано з використанням даних Головного управління статистики у Черкаській області.

Безперервність процесу аграрного виробництва забезпечується матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами. Окремі галузі аграрного виробництва зокрема, тваринництво і рослинництво, мають специфічні, притаманні лише цим галузям особливості, які впливають на процес виробництва та на фінансові результати діяльності аграріїв. У тваринництві, напри-

требу у фінансових і кредитних ресурсах, обґрунтовано планувати їх розподіл у регіональному розрізі, а на макрорівні – визначати потребу у власних фінансових ресурсах, оцінювати рівень забезпеченості суб'єктів господарювання фінансовими, трудовими і матеріальними ресурсами, а в цілому на більш якісному рівні управляти процесом виробництва.

Науково обґрунтована організація виробництва на основі ресурсозбереження та енергозбереження суттєво впливає на процес аграрного виробництва, а натомість і на фінансові результати діяльності аграріїв. З розвитком продуктивних сил суспільства, науково-технічного прогресу й інтенсивного ведення підприємницької діяльності значення природних багатств землі постійно змінюється. За таких умов вирішальна роль у процесі аграрного виробництва належить як природним властивостям землі, так і науково-технічному прогресові, ступеню культурного рівня людської праці. Сучасна наука сприяє інтенсивному веденню господарства, прискоренню біологічних процесів у тваринництві і рослинництві зокрема і процесу виробництва в цілому. Важливу роль при цьому відіграють основні засоби, культура землеробства, запровадження передових технологій обробітку сільськогосподарських культур. Додаткові вкладення в сільське господарство, спрямовані на підвищення родючості землі, мають на меті збільшення виробництва продукції, зміцненню матеріально-технічної бази підприємств, забезпеченню прибутковості від результатів діяльності.

Тривалий процес вирощування рослин і тварин обумовлює велику тривалість процесу виробництва, як наслідок – аграрному виробництву характерне авансування в значних розмірах у виробничу стадію загально-го кругообігу виробництва.

З метою отримання більших прибутків аграрії вдосконалюють виробничі процеси, результатом чого є прискорення процесу виробництва. Вони найбільш різноманітні на стадії виробництва, оскільки саме тут внаслідок специфіки аграрного виробництва перебуває переважна частина, авансованих у виробництва грошових, трудових і матеріальних ресурсів. Разом з тим, використання їх на практиці є складним завданням з причин скорочення не тільки робочого періоду, але і тих перерв у виробництві, що зумовлені природними факторами. Вираз більш швидкий оборот не може бути застосований до збору зерна, оскільки тут можливий лише один оборот у рік.

Однак активна людська діяльність спрямована на поліпшення сортів рослин і породи худоби, скорочення терміну перебування авансованих оборотних активів на стадії виробництва. У рослинництві, зокрема, прискорення кругообігу виробництва зводиться до скорочення термінів вирощування та збирання сільськогосподарських культур. За таких умов розробляються передові технології збирання врожаю, виводяться нові сорти, що швидше дозрівають. Це має винятково важливе значення для тих суб'єктів господарювання аграрного виробництва, процес виробництва в яких пов'язаний з ризиками. Перед тваринництвом поставлені завдання щодо прискорення процесу виробництва шляхом виведення порід худоби і птиці, які дають високі прирости ваги живої маси і в більшій кількості, при відносно меншій витраті кормів, а також підвищення надоїв і жирності молока.

Для згладження впливу природних факторів на процес виробництва в сільському господарстві в останні роки інтенсивно поширюється інтеграція суб'єктів

аграрного виробництва з промисловими підприємствами. Така інтеграція має місце і в Черкаській області. При органічному поєднанні промислового і сільськогосподарського виробництва принципово по-новому вирішується проблема згладження економічного протиріччя між інтегруючими галузями і підприємствами.

Як свідчить практика, господарювання підприємств в умовах агропромислової інтеграції накладає позитивний відбиток на організацію виробництва, сприяє прискоренню їх кругообігу. *По-перше*, відпадає необхідність у посередниках, що постачають промислові підприємства сільськогосподарською сировиною, а це, у свою чергу, дає змогу вивільнити активи сфери обігу.

По-друге, прискорюється рух продукції і сировини, що швидко псується через усі ланки технологічного процесу, що має важливе значення, оскільки, зводяться до мінімуму втрати. *По-третє*, значно скорочуються транспортні витрати, що здорожували продукцію, яка доставляється переробним підприємствам.

Тому завдання організації економічно обґрунтованого кругообігу процесу виробництва тісно переплітається з проблемою раціонального співвідношення галузей безпосередньо на самому підприємстві. Воно повинно вирішуватися так, щоб забезпечити найбільш рівномірне залучення засобів у кругообіг протягом року і рівномірне вивільнення їх із нього. Це забезпечується підбором галузей, культур, видів тварин, які потребують різних строків авансування витрат.

ВИСНОВКИ

Отже, специфічні особливості процесу виробництва в суб'єктів господарювання аграрної галузі такі:

- ★ значна тривалість кругообігу засобів, яка залежить від виробничого процесу;
- ★ висока питома вага виробничого циклу;
- ★ значний розрив між робочим періодом і часом виробництва;
- ★ нерівномірність наростання витрат у виробничому процесі і вивільнення авансованої вартості із кругообігу;
- ★ частина кінцевого продукту виробництва використовується в господарстві в основному на виробничі потреби.

Відмічені особливості кругообігу засобів суб'єктів господарювання аграрної галузі накладають певний відбиток на процес їх підприємства, фінансового забезпечення. Для нормального функціонування підприємств потрібно забезпечувати безперервність кругообігу виробництва та його прискорення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Голишевська Л. В.** Джерела формування фінансових ресурсів підприємств аграрного спрямування / Л. В. Голишевська // Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету.– 2008.– Вип. 33.– С. 123 – 131.
2. www.ck.ukrstat.gov.ua
3. **Мочерний С. В.** Політична економія: Навч. посіб. / С. В. Мочерний, Я. С. Мочерна.– 2-ге вид; випр. і доп.– К.: Знання, 2007.– 684 с.